

СУЧАСНІ ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Створення сприятливих умов для навчання та формування навичок самоосвіти через самостійну роботу стали провідними цілями підготовки у ВНЗ, зокрема у підготовці педагогів корекційної освіти. У статті розглянуто деякі шляхи використання сучасних форм самостійної роботи студентів у ВНЗ. Досліджено їх цілі, форми, правила та етапи проведення. Проаналізовано поняття «домашня робота» та «позааудиторна робота», визначено їх відмінності. Описано ролі викладача і студентів у групах самодопомоги та групах самостійного навчання. Доведено, що запровадження сучасних форм організації самостійної роботи сприятиме підготовці фахівця відповідно до світових стандартів.

Ключові слова: Самостійна робота студентів, підготовка педагогів корекційної освіти, ключові компоненти, аудиторна та позааудиторна самостійна робота, цілі самостійної роботи, форми самостійної роботи студентів, ресурсно-інформаційний центр, група самодопомоги, група самостійного навчання, ВНЗ.

Наталія Никоненко. Современные формы самостоятельной работы при подготовке педагогов коррекционного образования. Создание благоприятных условий для обучения и формирование навыков самообразования в ходе самостоятельной работы стали главными целями преподавания в вузе. В статье рассмотрены некоторые пути использования современных форм самостоятельной работы студентов в вузах. Исследованы их цели, формы, правила и этапы проведения. Проанализированы понятия «домашняя работа» и «внеаудиторная работа», определены их отличия. Описаны роли преподавателя и студентов в группах самопомощи и группах самостоятельного обучения. Доказано, что

внедрение современных форм организации самостоятельной работы способствует подготовке профессионала в соответствии с мировыми стандартами.

Ключевые слова: Самостоятельная работа студентов, подготовка педагога коррекционного образования, ключевые компоненты, аудиторная и внеаудиторная самостоятельная работа, цели самостоятельной работы, формы самостоятельной работы студентов, ресурсно-информационный центр, группа самопомощи, группа самостоятельного обучения, вуз.

Nataliya Nykonenko. **Modern forms of autonomous learning in preparation of teachers for correctional education.** A correctional education teacher can work with students having different disabilities to teach them mathematics, mother tongue, nature study, geography, history, manual work and other. However, at the same time s/he must correspond the universal requirements to modern professionals, developed and adopted by the European Parliament and of the Council. Being a combination of knowledge, skills and attitudes appropriate to the context the key competences for lifelong learning are particularly necessary for personal fulfillment and development, social inclusion, active citizenship and employment. They are also a major factor in innovation, productivity and competitiveness, and they contribute to the motivation and satisfaction of workers and the quality of work.

Creation of appropriate conditions for studying and gaining self-study skills through autonomous learning have become the priority objectives in the higher school and in preparation of teachers for correctional education in particular. Some ways of using of modern forms of students' autonomous learning in the teaching process in the higher educational institutions are observed in the article. Their objectives, forms, rules and stages are studied. Concepts "homework" and "individual work" are analysed and distinguished. Roles of teacher and students in self-help and tutorless groups are described. Effectiveness of modern forms of

autonomous learning introduction in the educational process of professionals according to the world standards is proved.

Key words: Autonomous learning, preparation of teachers for correctional education, key competences, class and outclass autonomous learning, objectives of autonomous learning, forms of autonomous learning, self-access centre, self-help group, tutorless group, teaching, higher educational institutions.

Постановка проблеми. Орієнтування на сучасні тенденції освіти ставить перед системою освіти України нове завдання: підготувати фахівця-особистість, рівень кваліфікації якого відповідає світовим стандартам. Реалізація такого завдання зокрема передбачає розробку та запровадження нових сучасних підходів до організації навчального процесу. Вища освіта в першу чергу повинна відкликатися на новітні суспільні вимоги, оскільки саме вона здійснює підготовку кваліфікованих фахівців відповідного рівня, конкурентоздатних на ринку праці, які вільно володіють своїм фахом та орієнтуються у дотичних галузях діяльності, готові до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Останнє неможливо без забезпечення у навчальному процесі сприятливих умов для оволодіння студентами всіх напрямів підготовки професійними знаннями, навичками та вміннями, для формування потреб самоосвіти та професійного самовдосконалення, зокрема засобами самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самостійна робота в педагогічній науці трактується як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів у навчанні (П.І. Підкасистий), особливий вид навчальних завдань (П.І. Підкасистий, І.М. Шимко), комплексне інтегративне явище з динамічною ієрархічною структурою (Н.П. Волкова), форма організації навчально-пізнавальної діяльності (С.Г. Заскалета), вид навчальної діяльності (Е.Г. Азімов і О.М. Щукін, С.М. Гончаренко, В.А. Козаков),

запланована робота студентів, форма індивідуального навчання (Н.Ф. Коряковцева), форма індивідуалізації та диференціації навчання (І. Унт), обов'язкова умова послідовного переходу в системі “середній – вищий навчальний заклад” (надалі – ВНЗ) (О.М. Алексюк, О.Г. Мороз), засіб підвищення якості підготовки фахівця і формування вміння самостійно поповнювати знання, метод навчання (А.Г. Ковальов, Н.В. Кузьміна), прийом навчання (Г.П. Герасимова, А.В. Усова), форма організації творчої діяльності учнів (Б.П. Єсипов).

Незважаючи на відсутність єдиного наукового підходу щодо визначення самостійної роботи, науковці одностайно визнають самостійну роботу основним засобом оволодіння навчальним матеріалом [1; 2; 4; 5; 6]. Саме тому ми вбачаємо самостійну роботу тим методом, який дозволить студентам досягнути необхідного рівня підготовки.

Залишаються досі невирішеними питання про цілі самостійної аудиторної й позааудиторної роботи та деяких форм організації навчання спеціалістів корекційної освіти для активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Метою цієї статті є дослідження цілей самостійної роботи студентів у підготовці майбутніх педагогів корекційної освіти та деяких форм її організації у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Викладач корекційної освіти на практиці – це не лише знавець основних дисциплін природничого і гуманітарного циклів, але й фахівець, який володіє основами теорії та методики викладання цих дисциплін, основами педагогіки інклюзивного навчання, спеціальної, медичної і вікової психології, анатомії, фізіології та патології дітей та підлітків. Якісні та кількісні параметри підготовки спеціаліста корекційної освіти повинні відповідати вимогам освітньо-кваліфікаційних характеристик та програми, згідно з якими фахівець готується до здійснення навчально-виховної, науково-методичної та

організаційно-управлінської діяльності в різних типах навчально-реабілітаційних закладів. Такий фахівець зможе навчати учнів з різними видами математики, української мови, природознавству, географії, історії, ручній праці тощо, проте як і будь-який інший європейський фахівець він має бути конкурентоздатним на ринку праці, вільно володіти своїм фахом, орієнтуватися у дотичних галузях діяльності, бути готовим до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Життєво необхідними для особистісної реалізації, розвитку, входження в суспільство, активного громадянства та успішного працевлаштування у Раді Європи [5] було визнано та ухвалено такі ключові компетенції (key competences) для навчання упродовж усього життя: володіння рідною мовою (communication in the mother tongue), володіння іноземними мовами (communication in foreign languages), математична компетенція та базові компетенції в науці та техніці (mathematical competence and basic competences in science and technology), технологічна або цифрова компетенція (digital competence), суспільна та цивільна компетенції (social and civic competences), винахідливість та підприємництво (sense of initiative and entrepreneurship), міжкультурна компетенція (cultural awareness and expression), вміння вчитися (learning to learn).

Ключові компетенції є основою знань суспільства та гарантують більшу мобільність та гнучкість на ринку праці, сприяючи легшій адаптації до постійних змін у світі. Вони також головний фактор в інновації, продуктивності та конкурентоздатності, підвищенні мотивації та задоволення працівників та покращенні якості роботи. Усі ці компетенції є взаємопов'язаними, оскільки головним для кожної з них є критичне мислення, творчість, ініціатива, прийняття рішень, пошук нестандартних рішень для розв'язання проблем, оцінка можливого ризику, керування почуттями та емоціями. Такі компетенції визнано ключовими, оскільки за

різних можливих життєвих обставин (низький рівень теоретичної підготовки за фахом, незакінчена вища освіта, тривале безробіття, міграція) саме вони є основою для відновлення необхідних для виконання професійних обов'язків навичок і вмінь.

Визначене однією з ключових компетенцій, уміння вчитися формується за умови організації самоосвіти шляхом запровадження різноманітних аудиторних та позааудиторних форм самостійної роботи з кожної дисципліни циклу підготовки викладачів корекційної освіти.

Самостійна робота, що проводиться в аудиторний час, не забезпечує формування уміння вчитися, не створює можливостей для необхідної кількості повторів у процесі набуття певного вміня та спрямування діяльності кожного студента на оволодіння тими професійними вміннями, які були визначені ними як цілі навчання. Тому позааудиторна самостійна робота студентів – це, з одного боку, продовження аудиторної роботи, і, з другого боку, створення кожним студентом власної бази для наступної презентації набутих умінь в аудиторії або у реальних умовах педагогічного спілкування.

Поняття “домашня робота” не повинно бути синонімічним до поняття “позааудиторна робота”, оскільки в ході останньої реалізуються також цілі студента, які в певний час можуть не узгоджуватися з цілями керованого навчального процесу в аудиторії згідно з програмою курсу. Так, студенти можуть визначати перспективні, *додаткові* до навчальної програми цілі, реалізація яких необхідна для їхньої професії зараз та в майбутньому, *якісні* цілі покращення власного рівня володіння певним умінням, робота над яким відбувається під час аудиторних занять у ВНЗ, та *компенсаторні* цілі оволодіння тим матеріалом, який був незрозумілий в ході аудиторної роботи. Таким чином, самостійна робота студентів у позааудиторний час переслідує одну або декілька з поданих нижче **цілей**:

- опрацювати навчальні матеріали і підготуватися до наступного практичного/семінарського/лабораторного заняття, використовуючи підручники, посібники, довідниковий та інший матеріал (пропедевтична робота перед виступом із презентаціями, проектами, участю у ділових та рольових іграх; виконання домашнього завдання);

- опрацювати матеріал, який студент не зрозумів у ході аудиторної роботи (з цією метою повинен опрацьовуватися матеріал, поданий передусім у списку літератури, запропонованому викладачем, у інших джерелах, що використовувалися на аудиторних заняттях, або матеріал подібного типу, підібраний самостійно);

- виконувати науково-дослідну роботу (написання тез, статей, курсових та дипломних робіт, наукових проектів);

- підготуватися до певного виду контролю знань, умінь та навичок (складання тестів, модульних контрольних робіт, заліків, іспитів, державного іспиту);

- оволодіти або покращити якісні показники володіння вміннями, набуття яких визнається студентом необхідним для його навчальної та професійної діяльності (увесь спектр матеріалів та засобів навчання).

Існує певний перелік професійних умінь, однаковий для всіх студентів ВНЗ: розуміти професійну інформацію друкованого чи електронного тексту для виконання професійних обов'язків, брати участь у проектах, презентаціях, ділових та рольових іграх, готувати доповіді на конференції, їх анотації, укладати контракти, ділові листи, звіти та інші папери, уміння правильно оформити роботу, сприймати та розуміти інформацію лекційних та семінарських занять, спілкуватись на повсякденні, суспільні, навчальні та професійні теми. Такі уміння доцільно формувати у певних ситуаціях: у бібліотеці з метою пошуку необхідної інформації в каталозі та її обробки у друкованих джерелах, у

комп'ютерних лабораторіях, вдома за комп'ютером або у ресурсно-інформаційному центрі як інтегруючому засобі для самостійного навчання.

Водночас пріоритетною є підготовка студентів до виконання таких умінь, які стануть необхідними у їхній професійній діяльності. Говорячи про підготовку до професійної діяльності вчителів допоміжної школи та дефектологів загальноосвітніх та реабілітаційних закладів освіти, в першу чергу результати навчання описуються сформованістю таких умінь:

- розуміти сучасні теорію і практику дефектологічної науки;
- усвідомлювати сучасні поняття корекційної освіти на основі вивчення історії та науково-практичної логіки її становлення;
- володіти теорією про медичні та біологічні основи корекційної педагогіки та спеціальної психології; про закономірності психічного розвитку дитини, особливості та закономірності розвитку дитини з інтелектуальною недостатністю;
- володіти методами психолого-педагогічної діагностики;
- проектувати індивідуальні, розвивальні, освітні програми, відбирати методи та прийоми, що сприяють реалізації поставлених корекційно-розвивальних, освітніх, виховних завдань;
- враховувати у навчально-виховному процесі психологічні, вікові, індивідуальні особливості дітей, а також особливості порушень їх розвитку і ступеню його можливої компенсації;
- здійснювати керівництво пізнавальною діяльністю розумово відсталих дітей, спираючись на спеціальні дидактичні принципи;
- організовувати психолого-педагогічний супровід дитини з обмеженими можливостями;
- здійснювати профілактичні заходи та корекцію соціальних відхилень у дітей;

- виконувати посередницькі функції між дітьми та соціальними службами; готовність представляти інтереси вихованців від імені освітньої установи в судово-правових та інших органах.

Природно, що засоби, форми та прийоми самостійної роботи з майбутніми фахівцями корекційної освіти слід визначати залежно від обраного для опрацювання виду діяльності, спрямування конкретного вміння та використання технічних і нетехнічних засобів навчання.

Зокрема, відповідно до рекомендацій Ради Європи в українських освітніх установах подекуди запроваджуються професійні портфоліо [4; 6]. Наприклад, деякі сучасні підручники з англійської мови [7], відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, передбачають роботу студентів над мовним портфелем (Language Portfolio), нині і в електронному вигляді (e-Portfolio). Доведена ефективність запровадження портфоліо у навчальний процес спонукає говорити про укладання та використання професійного портфоліо для педагога корекційної освіти. Професорсько-викладацький колектив кафедри педагогіки та корекційної освіти Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара планує розробити відповідний портфоліо для цього напрямку підготовки.

Для реалізації вказаних вище цілей позааудиторної самостійної роботи студентам необхідний доступ до різноманітних технічних і нетехнічних засобів навчання та якісна організація роботи з ними [1-4].

За умови функціонування у ВНЗ **ресурсно-інформаційного центру** (self-access centre), позааудиторна самостійна робота локалізується у ньому, оскільки передбачається, що такий центр містить всі можливі засоби для самостійного оволодіння професійними вміннями, тобто інтегрує у собі бібліотеку, комп'ютерну лабораторію та кінотеатр. Вільний доступ до великої кількості наукових джерел, довідкової та періодичної літератури за фахом, дидактичного матеріалу, в тому числі спеціально розробленого для студентів певного напрямку підготовки, бази

документальних, науково-популярних та художніх фільмів, комп'ютерних програм для навчання дітей відповідно до нозологій, рівня навченості і просування – ці можливості, зібрані разом у одному спеціалізованому приміщенні і доступні відповідно до графіку роботи, є потужним засобом активізації позааудиторної самостійної роботи студентів. Ресурсні центри для студентів розглядаються як засоби формування індивідуалізації та самостійності при виконанні завдань, засіб розв'язання проблеми змішаних груп і самонавчання [3]. Студент може працювати там, використовуючи всі необхідні навчальні матеріали, корегувати й оцінювати свою роботу за умови існування надійних і зрозумілих критеріїв її оцінювання, що сприяє поглибленню і зміцненню знань. За умови існування таких ресурсних центрів постає потреба у забезпеченні їх усіма необхідними для самостійної роботи навчальними матеріалами.

На жаль, переважно з фінансових причин, ВНЗ не можуть зараз запропонувати ресурсні центри для самостійної роботи своїх студентів. Цілком можливо, що через кілька років така послуга надаватиметься всіма або більшістю ВНЗ, проте на кафедрі педагогіки та корекційної освіти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара вже зараз ведеться необхідна підготовча робота для відкриття такого ресурсно-інформаційного центру та розробка методики його використання у навчальному процесі.

На нашу думку, визначені цілі позааудиторної самостійної роботи можуть ефективно досягатися за умови надання можливості студенту користуватись навчальними матеріалами з метою оволодіння програмою курсу у той час, який зручний для них, тобто працюючи у **системі відкритого навчання** [3]. Така форма роботи сприяє забезпеченню кожного студента залежно від його мети навчання необхідними для нього навчальними дидактичними матеріалами і, в ідеалі, відповідними технічними засобами у той час, коли вони йому потрібні.

Якщо студент не отримує одразу відповідь на хвилююче питання, він обирає між консультацією з викладачем, що не є формою самостійної роботи студентів, а лише сприяє її реалізації, та пошуком відповіді самостійно або разом з одногрупниками. Система відкритого навчання дозволяє студентам працювати індивідуально, згідно з власними планами або об'єднуватися в групи самодопомоги і групи самостійного навчання й узгоджувати індивідуальні плани та цілі у процесі колективної роботи.

Групи самодопомоги (self-help group) [6] утворюються за власним бажанням студентів і не мають офіційного визнання. Відчуваючи, що самостійно проблему не вирішити, потребуючи допомоги, підказки або бажаючи працювати разом з друзями поза аудиторією, студенти можуть об'єднуватися для допомоги один одному і для спільної роботи над оволодінням та вдосконаленням професійних навичок і умінь. Переваги такого виду роботи у високому рівні внутрішньої мотивації кожного з членів групи, у природній конкуренції, яка виникає у процесі спільної роботи, у додаткових можливостях для розвитку професійних компетенцій та для формування навчальної компетенції. Недоліком може стати залучення неякісних дидактичних матеріалів та малоефективних способів навчання за умови низького рівня сформованості навчальної компетенції. Проте досвід, який здобувають студенти в процесі роботи у групах самодопомоги, стає неоціненним і для навчання, і для майбутньої роботи.

Подоланню вказаного недоліку сприятиме офіційне визнання такої групи та здобуття нею статусу **групи самостійного навчання (tutorless group)** [6]. У цьому випадку викладач не впливає на роботу групи, але до нього можуть звернутися за порадою. Водночас така група може користуватися ресурсно-інформаційним центром у зручний для неї час або за домовленістю у відведений лише для неї час іншими доступними технічними і нетехнічними засобами навчання. На нашу думку, викладач

повинен рекомендувати таку форму роботи студентам першого курсу, які ще не знайомі з нею, і всіляко сприяти в процесі роботи групи.

Отже, запровадження сучасних форм організації самостійної роботи сприятиме підготовці фахівця відповідно до світових стандартів. Для підвищення ефективності самостійної роботи необхідно впроваджувати різноманітні форми, засоби та прийоми її організації, зокрема запропоновані у цій роботі.

За умови навчального процесу з використанням професійного портфоліо як засобу організації самостійної роботи постають нові цілі: розробити методику його використання та навчити студентів працювати з ним під час аудиторної та позааудиторної роботи.

Одночасно необхідно забезпечити студентів ВНЗ методичними і дидактичними матеріалами нового покоління, передусім на електронних носіях або із застосуванням Інтернет-ресурсів, розробка яких повинна стати наступним етапом у роботі над цією темою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О.А. Сучасні тенденції в організації самостійної роботи студентів ВНЗ [Електронний ресурс] / О.А. Біда, О.П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Вип. №2. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010.

2. Діордіященко О.В. Самостійна робота студентів у ВНЗ [Електронний ресурс] / О.В. Діордіященко // Педагогические науки. Проблемы подготовки специалистов. – 2006. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Pedagogica/17894.doc.htm.

3. Кабинет иностранных языков / под ред. Е. С. Полат. – М. : Изд. дом "Владос", 2003. — 208 с.

4. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособие для учителей / Н. Ф. Коряковцева. – М.: Аркти, 2002. – 175 с.

5. Key competences for lifelong learning [Электронный ресурс] (Recommendation of the European Parliament and of the Council). – Режим доступа : http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm/. - Latest update 03.03.2011.

6. Wenden A. Learner Strategies for Learner Autonomy: Planning and implement learner training for language learners / A. Wenden. – New York: Prentice Hall, 1991. – 172 p.

7. Doff A. English Unlimited: Advanced Coursebook with e-Portfolio / A. Doff, B. Goldstein. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 188 p.